

ความหลากหลายทางชีวภาพของมันป่าทรัพยากรไทยสู่ความมั่นคงทางอาหาร[†] Biodiversity of Wild Yam (Dioscoreaceae), Thai resources for Food Security

พุทพพงษ์ สร้อยเพชรเกษม*, เชิดศักดิ์ ทัพไพฑูรย์ และ พีระศักดิ์ ฉายประสาธ
Puttapong Sroyetkasem*, Chirdsak Thapyai and Peerasak Chaiprasart

คณะเกษตรศาสตร์ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มหาวิทยาลัยนเรศวร อำเภอเมืองพิษณุโลก จังหวัดพิษณุโลก 65000
Faculty of Agriculture, Natural Resources and Environment, Naresuan University, Mueang Phitsanulok,
Phitsanulok 65000, Thailand

*อีเมล: puttapong2007@gmail.com

บทคัดย่อ

การศึกษาความหลากหลายทางชีวภาพของมันป่าหรือพืชวงศ์กลอย (Dioscoreaceae) ในเขตภาคเหนือตอนล่าง ทำการสำรวจจำแนกชนิดของมันป่า โดยพบ 13 ชนิด ได้แก่ กลอย (*D. hispida* Dennst.) มันกะทาด (*D. wallichii* Hook.f.) กลิ้งกลางดง (*D. bulbifera* L.) มันดง (*D. glabra* Roxb.) มันแดงดง (*D. brevipetiolata* Prain & Burkill) มันเทียน (*D. filiformis* Blume) มันแขง (*D. oryzetorum* Prain & Burkill) มันเลือด (*D. alata* L.) ยี่ง (*D. birmanica* Prain & Burkill) มันหนอน (*D. arachidna* Prain & Burkill) มันหนอนใบเกลี้ยง (*D. craibiana* Prain & Burkill) มันมือเสือ (*D. esculenta* (Lour.) Burkill) และมันคันทวย (*D. pentaphylla* L.) มีการกระจายพันธุ์ตั้งแต่พื้นที่ราบไปถึงพื้นที่ความสูงที่ระดับ 1,600 เมตรจากระดับน้ำทะเล มีการใช้ประโยชน์จาก 7 ชนิด โดยแบ่งเป็นการใช้ประโยชน์ทางอาหาร 5 ชนิด ได้แก่ กลอย มันเลือด มันแขง มันมือเสือ และมันคันทวย และมีการใช้ประโยชน์ทางเภสัชกรรม 2 ชนิด ได้แก่ กลิ้งกลางดงและยี่ง มันป่าส่วนใหญ่มีคุณค่าทางโภชนาการสูง สำหรับมันป่าที่มีหัวขนาดใหญ่ เช่น มันเลือด มันพร้าว ใช้ทำอาหารคาวและของหวาน โดยבודหรือหนึ่งกับแป้งข้าวเจ้า อีกชนิดคือ กลอย นิยมใช้ผสมในขนมหรือใช้เป็นแป้งทำอาหาร สำหรับมันป่าชนิดที่มีหัวขนาดเล็ก เช่น มันมือเสือ มันแขง นิยมใส่ในแกงเลียงและนึ่งใส่น้ำตาลเป็นของหวาน และมันคันทวยใช้หัวอากาศมาบริโภค ในส่วนของมันป่าชนิดที่น่าสนใจ ได้แก่ มันแขง หัวทรงกลมเนื้อสีขาว ลำต้นไม่มีหนาม สามารถหยอเย็บเกี่ยวได้ ทนต่อน้ำท่วมระยะสั้น ปลูกและดูแลรักษาง่าย แมลงศัตรูพืชมีน้อย เริ่มมีการนำมาปลูกในระบบเกษตรกรรม ในส่วนของกลอยนิยมใช้บริโภคแต่มีสารพิษในหัวต้องผ่านกระบวนการล้างสารพิษให้สะอาดก่อน จึงนำไปบริโภคได้ ซึ่งกลอยและมันมือเสือบางพันธุ์ที่มีหนามแหลมจะปลูกไว้ห่างจากที่อยู่อาศัย หรือป่าชุมชน หรือในสภาพธรรมชาติ พืชสกุลมันป่าเป็นพืชที่ควรอนุรักษ์ ส่งเสริมความรู้การใช้ประโยชน์ เป็นวิธีการหนึ่งที่จะช่วยสร้างความมั่นคงทางอาหารบนฐานความหลากหลายทางชีวภาพเพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในประเทศไทยได้อย่างยั่งยืนต่อไปในอนาคต

คำสำคัญ ความหลากหลายทางชีวภาพ, มันป่า, ความมั่นคงทางอาหาร

Abstract

Study on biodiversity of Wild Yam (Dioscoreaceae) in lower north Thailand was conducted. The exploration and identification of this family were found that there were 13 species of Dioscoreaceae including *D. hispida* Dennst., *D. wallichii* Hook.f., *D. bulbifera* L., *D. glabra* Roxb., *D. brevipetiolata* Prain & Burkill, *D. filiformis* Blume, *D. oryzetorum* Prain & Burkill, *D. alata* L., *D. birmanica* Prain & Burkill, *D. arachidna* Prain & Burkill, *D. craibiana* Prain & Burkill, *D. esculenta* (Lour.) Burkill and *D. pentaphylla* L. The distribution of these species were found from flat plateau to the high land area at 1,600 meter above sea level. Seven species were potential for usefulness. Five species including *D. hispida* Dennst., *D. alata* L., *D. oryzetorum* Prain & Burkill, *D. esculenta* (Lour.) Burkill and *D. pentaphylla* L. were used as food. Two species including *D. bulbifera* L. and *D. birmanica* Prain & Burkill were used as pharmaceutical application. High nutritional value was found in most Dioscoreaceae while *D. alata* L. which were large tuber were able to use for dish and dessert *D. hispida* Dennst. was usually mixed in dessert ingredient and procened for food powder. *D. esculenta* (Lour.) Burkill and *D. oryzetorum* Prain & Burkill were popular ingredient in spicy mixed vegetable soup and steamed as dessert. Aerial tuber (*D. pentaphylla* L.) was able to consumer, *D. oryzetorum* Prain & Burkill which had circular shape tuber and white flesh

[†]การประชุมวิชาการและการนำเสนอผลงาน ชมรมคณะปฏิบัติงานวิทยาการ อพ.สธ. ครั้งที่ 10 (ระหว่างวันที่ 20 - 22 กันยายน 2565 ณ มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์)

and spike less stem, abilities harvest planning, resistant to water flooding, easy cultivation and maintenance and very few insect destroying, was interested and initially cultivated in agricultural system. Toxic substance in *D. hispida* Dennst. must eradicated before using for consumption. *D. hispida* Dennst. and variety of *D. esculenta* (Lour.) Burkill (Spiking-stem) were cultivated far from home or in community forest. Therefore, genera of family Dioscoreaceae should be. Conserved and promoted to knowledge, and application for security based on Biodiversity for future sustainability of natural resources conservation of Thailand.

Keywords: Biodiversity, Wild yam (dioscoreaceae), Food security

บทนำ

ประเทศไทยนั้นอยู่ในเขตอิทธิพลของลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้และตะวันออกเฉียงเหนือ มีความหลากหลายของระบบนิเวศของป่าหลายประเภท มีพรรณพืชหลากหลายชนิดเป็นจำนวนมาก โดยในปัจจุบันพื้นที่ป่ามีจำนวนลดลงจากการทำกิจกรรมต่าง ๆ ของมนุษย์ ล้วนทำให้พรรณพืชที่มีการใช้ประโยชน์มีน้อยหรือถูกทำลายลง การศึกษาความหลากหลายทางชีวภาพมันป่าเป็นสำรวจและศึกษาการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรพืชที่มีในท้องถิ่น ตามพระราชดำริของสมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้า กรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ ซึ่งทรงมีพระราชดำริและดำเนินงานหลายอย่างที่เกี่ยวกับการอนุรักษ์ธรรมชาติ เช่น โครงการอนุรักษ์พันธุกรรมพืชอันเนื่องมาจากพระราชดำริและการจัดตั้งธนาคารพืชพรรณ ทรงสนับสนุนให้มีการรวบรวมพันธุ์พืชเฉพาะถิ่น พืชหายากและใกล้สูญพันธุ์ ตลอดจนประโยชน์ของพืชชนิดต่าง ๆ การทำเกษตรกรรม การแผ้วถางเพื่อปลูกพืชและภัยจากธรรมชาติ ล้วนแต่ทำให้พื้นที่ป่าแหล่งอาศัยมีจำนวนลดลง การศึกษาความหลากหลายทางชีวภาพของชนิดมันป่าและการนำมาใช้ประโยชน์เป็นแนวทางหนึ่งที่จะช่วยในการอนุรักษ์ทรัพยากรพืชดังกล่าว

มันป่าหรือพืชวงศ์ถอย (Dioscoreaceae) อยู่ในสกุล *Dioscorea* วงศ์ Dioscoreaceae ลักษณะลำต้นเลื้อยพัน ใบเลี้ยงเดี่ยว ดอกแยกเพศต่างต้น ทั่วโลกมีจำนวนประมาณ 350-440 ชนิด (Caddick et al., 2002; เกศริน มณีสุน, 2556) มีการนำไปใช้ประโยชน์ทั้งเป็นพืชอาหารและพืชสมุนไพร โดยชนิดที่รับประทานเป็นอาหารได้ทั่วโลกมีรายงานประมาณ 60 ชนิด (Martin, 1974; เกศริน มณีสุน, 2556) สำหรับในประเทศไทย Wilkin and Thapyai, (2009) รายงานว่าพบพืชวงศ์ถอย สกุล *Dioscorea* จำนวน 42 ชนิด และมีชนิดที่รับประทานได้ 22 ชนิด โดยพบกระจายพันธุ์ไปในเขตร้อนชื้น ทั้งในบริเวณที่ชุ่มชื้นจนถึงพื้นที่แห้งแล้ง มีศูนย์กลางการกระจายพันธุ์อยู่ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ มีเพียงบางชนิดเท่านั้นที่มีการแพร่พันธุ์ถึงเขตอบอุ่นและเขตหนาว นอกจากนี้ยังมีมันป่าชนิดที่หายาก คือ มันหนอน (*D. arachidna* Prain & Burkill) ซึ่งมีจำนวนน้อยในธรรมชาติ และเป็นพืชที่พบได้ในเฉพาะถิ่น (เขตศักดิ์ ทัพใหญ่ และคณะ, 2555) พืชวงศ์ถอยในประเทศไทย พบกระจาย ตั้งแต่ป่าดิบชื้น ป่าดิบเขา ป่าเบญจพรรณ ป่าเต็งรัง พื้นที่กรัง พื้นที่เปิดโล่งจากกิจกรรมของมนุษย์ ไปจนถึงบริเวณชายฝั่งทะเลหรือลานหินที่แห้งแล้ง (Wilkin & Thapyai, 2009) สำหรับมันป่าที่คนไทยนิยมนำมารับประทาน ได้แก่ ถอย (*D. hispida* Dennst.) มันอ่อนหรือมันมือเสือ (*D. esculenta* (Lour.) Burkill) และมันเลือดหรือมันเสา (*D. alata* L.) เป็นต้น (เขตศักดิ์, 2555) แต่สำหรับถอยจะต้องนำไปล้างสารพิษในหัวก่อน โดยหั่นเป็นชิ้นบาง ๆ นำไปแช่น้ำไหลผ่าน หรือต้มในน้ำเกลือโดยเปลี่ยนน้ำหลายครั้ง (Flach and Rumawas, 1996) มันป่าที่บริโภคส่วนใหญ่มีคุณค่าทางโภชนาการสูง เป็นอาหารเพื่อสุขภาพ เช่น มันเลือด ซึ่งมีคาร์โบไฮเดรต โปรตีน แคลเซียม แมกนีเซียม โพแทสเซียม สารแอนโทไซยานิน และแคโรทีนอยด์ (รงรอง, 2560) ในส่วนของการจำแนกชนิดทำได้โดยอาศัยลักษณะการเลื้อยพันของลำต้น ลักษณะของลำต้น ใบ ช่อดอก ผล และเมล็ด (เขตศักดิ์, 2560)

วิธีดำเนินงานวิจัย

1) สำรวจหามันป่าโดยการกำหนดพื้นที่ใช้วิธีสำรวจแบบ point-centered quarter method โดยทำการกำหนดเส้นทางระหว่างแนวสำรวจเท่ากับ 50 เมตร และกำหนดระยะทางระหว่างจุดสุ่ม แต่ละจุดเท่ากับ 50 เมตร

2) เก็บตัวอย่างชนิดมันป่าที่พบ กำหนดหมายเลขประจำตัวอย่าง พร้อมทั้งถ่ายภาพส่วนต่าง ๆ ของพืชที่พบ โดยเฉพาะหัวใต้ดิน หัวในอากาศ ใบ ดอก และเก็บข้อมูลการใช้ประโยชน์ สอบถามจากเกษตรกรและคนในท้องถิ่นร่วมกับการสืบค้นจากเอกสาร/ผู้เชี่ยวชาญ สำรวจในเขตพื้นที่ภาคเหนือตอนล่าง ได้แก่ จังหวัดพิษณุโลก พิจิตร เพชรบูรณ์ กำแพงเพชร ตาก นครสวรรค์ สุโขทัย อุทัยธานี และอุตรดิตถ์

ผลและอภิปรายผล

ตารางที่ 1 ชนิดของมันป่าที่พบในเขตภาคเหนือตอนล่าง

ลำดับที่	ชื่อท้องถิ่น	ชื่อวิทยาศาสตร์	แหล่งที่พบ
1	กลอย กลอยข้าวเจ้า กลอยข้าวเหนียว	<i>D. hispida</i> Dennst.	พื้นที่ลุ่มต่ำ ป่าเต็งรัง ป่าดิบแล้ง
2	มันกะทาด เกรอะ	<i>D. wallichii</i> Hook.f.	ป่าเต็งรัง ป่าเบญจพรรณ ป่าดิบแล้ง
3	กลิ้งกลางดง ว่านพระฉิม มันห้าเป่า	<i>D. bulbifera</i> L.	พบได้ทั่วไป
4	มันดง มันนางนอน มันตามราก	<i>D. glabra</i> Roxb.	ป่าเต็งรัง ป่าเบญจพรรณ ป่าดิบแล้ง
5	มันแดงดง มันนก มันเทียน	<i>D. brevipetiolata</i> Prain & Burkill	ป่าเต็งรัง ป่าเบญจพรรณ ป่าดิบแล้ง
6	มันนก มันเทียน ผักแมวดง	<i>D. filiformis</i> Blume	ป่าเบญจพรรณ ป่าดิบเขา
7	มันพาด มันแซง	<i>D. oryzetorum</i> Prain & Burkill	พื้นที่ลุ่มต่ำ นาข้าว
8	มันเลือด มันจาวมะพร้าว มันเส้า มันตีนหมี	<i>D. alata</i> L.	ป่าเต็งรัง ป่าเบญจพรรณ พื้นที่เกษตรกรรม พื้นที่กร้าง
9	ยั้ง มันจิวก	<i>D. birmanica</i> Prain & Burkill	พื้นที่ลุ่มต่ำ พื้นที่เกษตรกรรม
10	มันหนอน	<i>D. arachidna</i> Prain & Burkill	ป่าเบญจพรรณ เขาหินปูน
11	มันหนอนใบเกลี้ยง	<i>D. craibiana</i> Prain & Burkill	ป่าเบญจพรรณ เขาหินปูน
12	มันเพิ่ม มันมือเสือ มันกะขาก มันอ่อน	<i>D. esculenta</i> (Lour.) Burkill	นาข้าว พื้นที่เกษตรกรรม
13	มันคันขาว มันอีไม้	<i>D. pentaphylla</i> L.	ป่าเต็งรัง ป่าเบญจพรรณ ป่าดิบเขา

มีการสำรวจพบมันป่าทั้งสิ้น 13 ชนิด (ตารางที่ 1) โดยมันป่าชนิดที่มีนำไปใช้ประโยชน์เป็นอาหาร ได้แก่

1) กลอย กลอยข้าวเจ้า กลอยข้าวเหนียว (*D. hispida* Dennst.) (ภาพที่ 1) ลำต้นเลื้อยพันในทิศทางตามเข็มนาฬิกา ลำต้นมีหนามแหลม มีขนละเอียดปกคลุมทั่วทุกส่วนของพืช หัวใต้ดินเกิดเป็นกลุ่ม 3-5 หัว บางครั้งพบเนื้อในหัวมีสีขาว ลำต้นสีดำเรียกกลอยข้าวเหนียวสำหรับเนื้อในหัวมีสีเหลือง ลำต้นสีเขียวเรียกกลอยข้าวเจ้า ก่อนที่จะนำไปบริโภคจะต้องนำไปล้างสารพิษในหัวก่อนโดยหั่นเป็นแผ่น ๆ นำไปแช่ผ่านน้ำไหลผ่านเป็นระยะเวลา 5-7 วัน ซึ่งวิธีการใกล้เคียงกับรายงานของฟลัชและรุมาวาส (Flach and Rumawas, 1996; Burkill, 1951) ที่ต้องนำกลอยมาล้างสารพิษในหัวก่อนจึงนำไปแปรรูปเป็นแป้งหรือหนึ่งเพื่อทำอาหาร



ภาพที่ 1 กลอย (*D. hispida* Dennst.) ใบ (1.1) ลำต้น (1.2) หัวใต้ดิน (1.3) เนื้อในหัวกลอยข้าวเจ้า (1.4) เนื้อในหัวกลอยข้าวเหนียว (1.5)

2) **มันเลือด** มันเส้า มันพร้าว มันตีนหมี (*D. alata* L.) (ภาพที่ 2) ลำต้นเลื้อยพันในทิศทางทวนเข็มนาฬิกา โคนลำต้นมักมีหนามแหลม โดยเฉพาะมันเส้า ลำต้นที่อยู่สูงขึ้นไปมีครีบตามยาว 4 ครีบ สำหรับมันเลือด ครีบลำต้น ลำต้น ก้านใบ และแผ่นใบเป็นสีชมพูอมแดง มันพร้าว ลำต้นเป็นสีเขียวเป็นส่วนใหญ่ ไม่มีขนปกคลุม ใบเดี่ยว รูปไข่ หรือฐานใบเว้าลึกแบบเงี้ยวลูกศร หัวใต้ดินมีความแตกต่างกันไปหลายแบบ มีรูปร่างแบน เช่น มันเลือด มันพร้าว หรือมันเส้า ที่ชื่อมาจากลักษณะของหัวที่แบน ยาว เนื้อภายในหัวมีสีขาว สีแดงอมม่วงจนถึงสีม่วง มันพร้าว และมันเลือด มีหัวในอากาศที่มีขนาดใหญ่ สำหรับการบริโภคจะนำหัวใต้ดินและหัวในอากาศมาปอกเปลือกและล้างยางออก ก่อนนำมาต้ม นึ่ง หรือทอด



ภาพที่ 2 มันเลือด (*D. alata* L.) ใบมันเลือด (2.1) ใบมันพร้าว (2.2) หัวอากาศ (2.3) เนื้อในหัวมันเลือด (2.4) หัวและเนื้อในหัวมันพร้าว (2.5) หัวใต้ดินมันเลือด (2.6) หัวใต้ดินมันเส้า (2.7)

3) **มันแขง** มันพาด มันนก (*D. orysetorum* Prain & Burkill) (ภาพที่ 3) ลำต้นเลื้อยพันในทิศทางทวนเข็มนาฬิกา โคนลำต้นไม่มีหนาม ลำต้นขนาดเล็ก ทุกส่วนของพืชไม่มีขนปกคลุม หัวใต้ดินทรงกลม เกิดเป็นกลุ่ม 2-3 หัว โดยหัวที่มีขนาดใหญ่ลักษณะคล้ายมันฝรั่ง บริเวณปลายเหง้าเรียวยาวคล้ายราก เนื้อในหัวสีขาว ใบเดี่ยวรูปรี ทำอาหารควาได้หลากหลายชนิด เช่น แกงเผ็ด แกงเลียง หรืออาหารหวาน เช่น บวด ต้มใส่น้ำตาล โดยปอกเปลือกและนำมาล้างยางออกก่อน



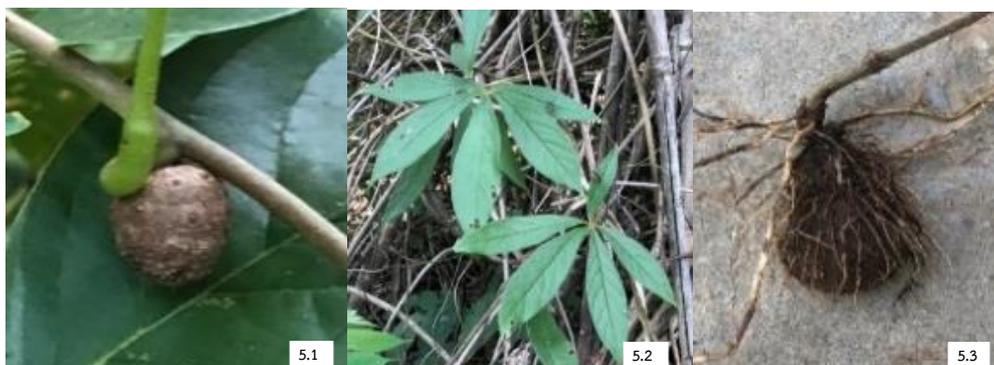
ภาพที่ 3 มันแขง (*D. orysetorum* Prain & Burkill) ใบ (3.1) ลำต้น (3.2) หัวใต้ดิน (3.3) เนื้อในหัว (3.4-3.5)

4) **มันมือเสือ** มันเพิ่ม มันกะซาก มันอ่อน (*D. esculenta* (Lour.) Burkill) (ภาพที่ 4) ลำต้นเลื้อยพันในทิศทางตามเข็มนาฬิกา โคนลำต้นมีหนามแหลม มีขนละเอียดปกคลุมหนาแน่นทุกส่วนของพืช หัวใต้ดินเกิดเป็นกลุ่ม 3-5 หัว รูปร่างทรงกลมคล้ายอุ้งเท้าสัตว์ ทำให้มีชื่อเรียกว่ามันมือเสือ สำหรับบางพันธุ์ เช่น มันกะซาก จะมีรากบริเวณโคนต้นใกล้ผิวดินเป็นหนามแหลมเหมือนชวากอยู่ใกล้ผิวดิน โดยมีหัวขนาดใหญ่ทรงกลมหรือทรงกระบอก เนื้อในหัวปกติสีขาวหรือสีขาวแกมเหลือง ใบเดี่ยวรูปไข่กว้างถึงรูปกลม ฐานใบเว้า บริโภคโดยการต้ม บวด หรือนึ่ง โดยปอกเปลือกและนำมาล้างยางออกก่อน สำหรับมันกะซากนิยมบริโภคโดยคลุกกับแป้งข้าวเจ้าและโรยหน้าด้วยมะพร้าวขูด



ภาพที่ 4 มันมือเสือ (*D. esculenta* (Lour.) Burkill) ใบ (4.1-4.2) ลำต้น (4.3) หัวใต้ดิน มันมือเสือ (4.4) หัวใต้ดินมันกะซาก (4.5-4.6) เนื้อในหัวมันกะซาก (4.7-4.8)

5) **มันคันขาว** มันอีไม้ (*D. pentaphylla* L.) (ภาพที่ 5) ลำต้นเลื้อยพันในทิศทางตามเข็มนาฬิกา โคนลำต้นมีหนามแหลม มีขนละเอียดปกคลุมหนาแน่นทุกส่วนของพืช ทั้งลำต้น ใบ ดอก และผล หัวใต้ดินเกิดเป็นกลุ่ม 2-3 หัว รูปร่างทรงกระบอกปลายเรียว เนื้อในหัวสีขาว ใบประกอบแบบนิ้วมือ มีใบย่อย 5 ใบ เกิดเรียงสลับ นิยมนำหัวในอากาศมาเผาให้สุกเพื่อบริโภค



ภาพที่ 5 มันคันขาว (*D. pentaphylla* L.) ใบ (5.1) ลำต้นและหัวอากาศ (5.2) หัวใต้ดิน (5.3)

จากรายงานของเชิดศักดิ์ (2555) มันป่าที่ใช้บริโภคได้ส่วนใหญ่เป็นชนิดเดียวกัน สำหรับมันป่าชนิดอื่น ๆ ที่ไม่นิยมบริโภค มีการนำมาใช้ประโยชน์ในด้านสมุนไพร โดยใช้ในการรักษาโรคผิวหนัง รักษาแผล แก้อักเสบ เช่น กลิ้งกลางดงหรือว่านพระฉิม (*D. bulbifera* L.) (ภาพที่ 6) และยั้ง (*D. birmanica* Prain & Burkill) (ภาพที่ 7) ใช้ผสมเข้ากับตัวยานชนิดอื่นในการรักษาโรคมะเร็ง ในส่วนของมันป่าชนิดที่นิยมใช้เป็นเป็นอาหาร เช่น มันเลือดนกและมันพร้าว หัวใต้ดินมีขนาดใหญ่ มีหัวอากาศ ขยายพันธุ์ได้ง่าย สามารถพบเห็นได้ทั่วไป มีการปลูกเก็บรักษาพันธุ์อยู่ไว้ตามหัวไร่ปลายนาหรือพื้นที่ใกล้บริเวณที่อยู่อาศัย ส่วนมันป่าชนิดที่หัวใต้ดินมีขนาดเล็ก เช่น มันมือเสือ มันแขง โดยเฉพาะมันแขงหรือมันนกพบได้น้อย ใช้ทำอาหารได้หลายแบบ รสชาติดี ทำให้มีราคาสูงกว่ามันป่าชนิดอื่น สำหรับมันป่าชนิดที่บริโภคได้แต่ต้องล้างสารพิษในหัวออกก่อน เช่น กลอย หรือพันธุ์ที่มีหนามแหลมใกล้บริเวณหัว เช่น มันกะซาก จะปลูกเก็บรักษาไว้ในป่าชุมชนหรือในสภาพธรรมชาติ



ภาพที่ 6 กลิ้งกลางดง (*D. bulbifera* L.) ใบ (6.1) หัวใต้ดิน (6.2) หัวอากาศ (6.3) เนื้อในหัวอากาศ (6.4)



ภาพที่ 7 ยี่ง (*D. birmanica* Prain & Burkill) ใบ (7.1) หัวใต้ดิน (7.2) เนื้อในหัว (7.3)

สรุปผล

จากการสำรวจความหลากหลายทางชีวภาพมันป่าในเขตภาคเหนือตอนล่าง พบทั้งสิ้น 13 ชนิด มีการใช้ประโยชน์ทางอาหาร ได้แก่ กลอย (*D. hispida* Dennst.) มันเลือด (*D. alata* L.) มันแขง (*D. oryzetorum* Prain & Burkill) มันมือเสือ (*D. esculenta* (Lour.) Burkill) และมันคันขาว (*D. pentaphylla* L.) มันป่าที่มีการนำมาใช้ประโยชน์ด้านเภสัชกรรม ได้แก่ กลิ้งกลางดง (*D. bulbifera* L.) และยี่ง (*D. birmanica* Prain & Burkill) สำหรับมันป่าชนิดที่บริโภคได้แต่ต้องล้างสารพิษในหัวออกก่อน เช่น กลอย หากมีการศึกษากรรมวิธีการล้างสารพิษได้รวดเร็ว สะอาด และปลอดภัยกว่าวิธีการดั้งเดิมจะสามารถทำให้การปลูกและใช้ประโยชน์แปรรูปทำได้เต็มที่ การศึกษาวิจัยและการส่งเสริมความรู้จากการใช้ประโยชน์จากพืชดังกล่าวเป็นวิธีการหนึ่งที่จะช่วยสร้างความมั่นคงทางอาหารบนฐานความหลากหลายทางชีวภาพเพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติได้อย่างยั่งยืนต่อไปในอนาคต

กิตติกรรมประกาศ

คณะผู้วิจัยขอขอบคุณโครงการอนุรักษ์พันธุกรรมพืชอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (อพ.สธ.) และสำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.) ที่ให้การสนับสนุนงานวิจัยในครั้งนี้

บรรณานุกรม

เกศริน มณีนน. (2556). สมุนไพรจากพืชสกุลกลอยในตำรับยาแผนไทย. *วารสารวิทยาศาสตร์ มข*, 41(4), 797-807.
 เชิดศักดิ์ ทัพใหญ่, มานะ จิตฤทธิ, และ เทพณรงค์ ยะสุข. (2555). *พืชวงศ์กลอยถิ่นเดียวและหายากของประเทศไทย*. การประชุมสัมมนา นิเวศวิทยาป่าไม้, กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
 เชิดศักดิ์ ทัพใหญ่, มานะ จิตฤทธิ, และ เทพณรงค์ ยะสุข. (2560). การศึกษาพฤกษศาสตร์พื้นฐานของของชนเผ่ามลาบรี กรณีศึกษา : มันป่าบริเวณศูนย์การเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตชุมชนน้ำสะเนียน-ห้วยลู่ อำเภอมือง จังหวัดน่าน. *วารสารวนศาสตร์*, 36(1), 33-46.
 รงรอง หอมทวล. (2560). มันเลือดมันพื้นบ้านมากคุณประโยชน์. *วารสารเกษตรกรรม*, 3(18), 36-38.
 Burkill, I. H. (1951). Diocoreaceae. *Flora Malesiana*, 1(4), 295-335.

Flach, M., & Rumawas, F. (1996). *Plant yielding non-seed carbohydrates*. Kerkwerve, The Netherlands: Backhuys Publishers.

Wilkin, P. & Thapjai, C. (2009). *Dioscoreaceae*. Bangkok, Thailand: Forest herbarium, Royal Forest Department.